

şiddetli bir muhalefet gösteren bu kişilerin tavırlarına Kur'an'da temas edilmiştir (meselâ bk. el-En'âm 6/124; ez-Zuhruf 43/31). Diğer taraftan Hz. Peygamber, Kâbe'nin yanında secdeye vardığı bir sırada etrafında bulunan Kureyş müşriklerinden Ukbe b. Ebû Muayt'ın kendisini tâciz etmesi üzerine şöyle demiştir: "Allahım! Kureyş'ten olan bu topluluğun (mele') yaptıklarını sana arz ediyorum. Ebû Cehil b. Hişâm'ı, Utbe b. Rebîa'yı, Şeybe b. Rebîa'yı, Ukbe b. Ebû Muayt'ı, Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum" (Buhârî, "Cizye", 21). Resûl-i Ekrem'e karşı tavırları Kur'an tarafından kınanan Ebû Leheb ve Velîd b. Mugîre de Kureyş'in ileri gelenlerindedir. Ayrıca Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı toplantı yeri olan Dârünnedve esas itibarıyla bir mele' meclisiydi.

Konuyla ilgili âyet ve hadislerin vermek istediği asıl mesaj, bu tür aşağılayıcı ve baskıcı tutumların geçmiş dönemlerle sınırlı kalmayıp her devirde karşılaşılabilecek bir insanlık sorunu olduğunu bildirmek ve müslümanlarda, geçmiş peygamberlerin ve Resûl-i Ekrem'in izlediği yönemi benimseyerek her türlü despotik anlayış ve tavra karşı bir mücadeleye ruhu geliştirmektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ml'e" md.; *Lisânü'l-Arab*, "ml'e" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 99; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ml'e" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ml'e" md.; Buhârî, "Cizye", 21; Müslim, "Cihâd", 107, 125; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân* (Şâkir), V, 291; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâi'hu'l-gayb*, VI, 169-170; İbn Kesîr, *es-Sîre*, II, 472 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3446, 3451; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 235-237; İbrahim Çelik, *Kur'an'da Peygamberlere Karşı Güçler*, Bursa 2001; a.m.f., "Kur'an'da Mele' Terimi, Peygamberler ve Onlara Uymak İstemeyenler", *Ülâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Bursa 1986, s. 75-83; Ülker Şiraliyeva, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Nübüvveti Karşı Direniş ve Sebepleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 10-12.

İBRAHİM ÇELİK

MELEK (المَلَك)

Allah'ın emirlerine tam itaat eden iyi nitelikteki ruhanî varlıklara verilen ad.

Melek kelimesi (çoğulu melâike) Ugaritçe, Habeşçe, İbrânîce ve Arapça gibi Sâmi dillerde bulunan "göndermek" anlamındaki "Pek" kökünden olup "haberci, elçi; güçlü kuvvetli, tasarrufta bulunan, yöneten" mânalarına gelmektedir. Kelime

Grekçe'ye **aggelos** (angelos), Latince'ye **angelus**, **nuncius** (elçi) ve **legatus** (mesajcı), Batı dillerine **ange** (Fr.), **angel** (İng.) ve **engel** (Alm.) şeklinde geçmiştir. İbrânîce **mal'ahin** (**mal'akh**) Sanskritçe'deki karşılığı **angiras** (ilâhî ruh), Pers dilindeki karşılığı **angarostur** (postacı, haberci) (Vacant, "Ange", *DB*, I/1, s. 576; Şuşan, I, 795; Davidson, s. 21).

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi vahye dayanan dinlerde Tanrı ile insan arasındaki mesafe vurgulanarak ilişki kurma fonksiyonu meleklerle yüklenmiştir. İnsanla tanrılar arasındaki mesafeyi daha da azaltan politeist dinler, kitâbî dinlerde meleklerle yüklenen fonksiyonu beşerî varlıklar olarak tasvir ettikleri ilâhlarla vermiştir. Monistik dinlerde ise insanla tanrı arasında mesafe bulunmadığı için melek türü araçların rolü iyice azaltılmıştır. Bununla beraber insanların ilâh ve ruhlarla ilişkilerinde etkin olan, meleklerle benzer birtakım ruhanî varlıkların mevcudiyeti inancı bütün dinlerde vardır (*ER*, I, 282-283). Ruh, melek, cin, şeytan gibi isimler verilen bu varlıkların benzer yönleri olduğu gibi farklı özellikleri de bulunmaktadır. Melekler güçlerini daha üstün bir kaynaktan alan, dolayısıyla bağımsız olmayan, görevlendirilip yollanan, kendilerini gönderen yüce kudretle gönderildikleri insanlar arasında aracı olan iyi nitelikteki ruhanî varlıklardır.

Kuvvet ve derece açısından büyük ilâhlardan daha aşağı bir statüde bulunmakla birlikte insanı iyi veya kötü yönde etkileme gücüne sahip olan, dolayısıyla iyi veya kötü diye nitelenen bazı varlıkların mevcudiyeti inancı çok eski zamanlardan beri çeşitli dinlerde vardır. Bu aracı varlıkların bazıları mahallî ilâh olarak algılanıyor, bazıları büyük tabiat güçleriyle aynıleştiriliyor, bir kısmı da yukarı veya aşağı dünyaya ilâkâli faaliyet gösteriyordu (*Dictionary of the Bible*, s. 32). Öte yandan politeist dinlerdeki büyük tanrıların daha aşağı seviyedeki bu varlıkları elçi, görevli ve haberci olarak kullandığına da inanılıyordu. Semâvî elçi kavramının menşei Yakındoğu'nun en eski putperest dinlerine kadar gitmektedir. Meselâ Mezopotamyalı ve Hititli her büyük ilâh, derece itibarıyla kendisinden daha aşağıda bulunan bazı elçilere (sukkallu) ve taht taşıyıcılarına (guzallu) sahipti. Bir kısım Hitit metinlerine göre ana tanrıçanın emrinde elçilik yapan iyilik ve kötülük melekleri bulunmaktaydı (*IDB*, I, 129-130). Yahudilik'te Rabbin meleği elçilik görevini ifa etmekte, Hıristiyan-

lık'ta ve İslâm'da melekler Meryem'e İshâ'yı müjdelemekte ve İslâm'da ilâhî vahiy melek aracılığı ile peygambere iletilmektedir. Meleklerin bir diğer vasfı koruyuculuk görevidir. Onların herkesi koruyup kollaması, çocukları gözetmesi, insanın mutlu olmasına yardımcı olması söz konusudur. Sumerler Lamma (Udug) adı verilen ve insanları koruyan bir varlığa inanıyorlardı.

Bâbil dininde hem melekler hem cinler vardır. Bâbil'de ve Asur'da tanrılarla insanlar arasında sürekli bir ilişki kurulmaktadır. Her ferdin kendisine ait, biri önden, diğeri arkadan yürüyen veya biri sağında, diğeri solunda olan iki koruyucu meleği bulunur. Şedu ve Lamassu denilen, kanatlı boğa şeklinde tasvir edilen, sarayların ve mâbedlerin girişlerinde bekçilik yapan cine benzer varlıklar mevcuttur (Finet, s. 37-49). Sumer çağında da bu tür varlıklar iyi ve kötü cinler olarak bir ayrım tâbi tutulmuş, birincilerin insanları koruduğuna, ikincilerin insanlara kötülük yaptığını inanılmıştır. Kötü cinler diye bilinen bu ruhanî varlıklar daha sonra kötü melekler veya şeytanlar olarak kabul edilmiştir. Mâna itibarıyla cin, melek ve şeytanın her üçünü de kapsayan bu varlıklar yedi gruba ayrılmıştır. Ayrıca Lilû, Lilîtu ve Ardat Lili isimleriyle belirtilen üçlü bir grup daha vardır ki bütün bunlar Bâbil, Asur ve Sumer dinlerinde mevcut olan, görevleriyle tanıtılmaya çalışılan, cin, melek veya şeytan diye yorumlanan görünmez varlıklardır (Dhorme, s. 46-47, 266-277). Semâvî olayların mitolojile yorumlandığı en eski çağlarda bereketli yağmur getiren bulutların insan muhayyilesinde yağmur / rahmet meleği şeklinde "iyi anzu / anka", felâket getiren fırtına bulutlarının da "kötü anzu / anka" motiflerini doğurduğu, Sumer menşeli bu efsanenin en az beş bin yıllık bir zaman dilimi içinde bütün Ön Asya'ya ve İran üzerinden Orta Asya'ya, Güney Sibirya'ya ve Hindistan'a kadar çok geniş bir bölgeye yayılıp günümüze kadar yaşadığı belirtilmektedir (Erdem, VIII [1990], s. 79).

Zerdüştilik'teki en eski Zend Avesta metinlerinde Ahura Mazda'nın yanında Ameşa Spenta (kutsal ölümsüzler) denilen altı başmeleğin bulunduğu belirtilmektedir. Bunlar Vohu Mânâh (iyi düşünce), Aşa Vahišta (en iyi hakikat), Spenta Armaiti (itaat), Khşatra Vairya (arzu edilen egemenlik), Haurvatat (mükemmeliyet, bütünlük ya da sağlıklı olmak) ve Ameretat'tır (ölümsüzlük). Meleklerin tabiat olaylarını kontrol eden ruhlarla aynı sayılması Zerdüş-

tîlik'te "Fravaşi" (koruyucu ruh) ve "Yazata" kavramlarıyla tam olarak uyuşmaktadır. Meleklerin, insanlara şefaathçi olması ve onları kötülüklerden uzaklaştırması fikri Avesta'da mevcuttur. Ahura Mazda, meleklerden oluşan ordusuyla Angra Mainyu'ya ve onun şeytanlardan (deva) oluşan ordusuna karşı savaş halindedir. Gökte Tanrı ve melekleri, yeryüzünde insanlar, yerin altında şeytan ve taraftarları bulunmaktadır. Meleklerin temel görevi Tanrı ile insan arasındaki mesafeyi birleştirmek, ilâhî planı, irade ve kanunu bildirmektir. Avesta'da Angra Mainyu kötü, Spenta Mainyu ise iyi ruh rolündedir (Christensen, s. 29; *IDB*, I, 134; *ER*, I, 283).

Hinduizm, Budizm, Konfüçyüsçülük, Jainizm gibi dinlerde insana vahiy getiren meleklerden ziyade kötülük simgesi varlıklara inanç yaygındır. Hint dinlerinde semada ikamet eden ve ölümlülere görünmeyen "deva"lar ve "asura" adı verilen kötü güçler vardır. Hintlilerin varlıklar hakkındaki sınıflama ve açıklamalarının karışıklığından ve düzensizliğinden yakınan Bîrûnî deva denilen melekler, bunların bulunduğu yerler ve bunlarla ilgili diğer varlıklar hakkında bilgi verdikten sonra meleklerin başkanının Mahadeva olduğunu, deva isminin ondan geldiğini, Hintliler'e göre 330 milyon melek bulunduğunu ifade etmektedir. Hintlilerin melekler için yeme, içme, ölüm ve diğer beşerî halleri câiz gördüklerini, onların bu dereceye ilimle değil ibadetle varmış olduklarına inandıklarını belirtmektedir (Tümer, s. 161).

Halk dini de denilen ve çok çeşitlilik arzeden mahallî inanç ve uygulamalarıyla yine çok farklı şekilleri bulunan Taoizm'in oluşturduğu Çin dinlerinde genellikle değişik nitelikte ruhlardan oluşan görünmez bir dünya mevcuttur. Melek insanı özellikle mistik Taoizm'de bulunmaktadır. Shang-ch'ing denilen en yaygın mistik akıma göre Yang Hsi gökten gelen bir düzine varlık tarafından ziyaret edilmiş ve kendisine birçok kitap yazdırılmıştır. Kitapları yazdıran varlıklardan başka verilenleri muhafaza edenler de vardır (Lagerwey, s. 71-72).

Bütün yahudî mezhepleri meleklerin varlığını kabul etmektedir. Sadûkî mezhebinin meleklerin varlığını reddettiği ileri sürülmekte (Resullerin İşleri, 23/8) ancak bu hatalı görüş onların apokaliptik öğretiyi reddetmelerinden kaynaklanmaktadır (*EJd.*, II, 962). Yahudî kutsal kitabında bilgi ve kudrette insandan daha üs-

tün, bir olan Tanrı'ya bağlı, bir kralının maiyeti gibi O'nun hizmetinde bulunan, mesajını insanlara iletme ve iradesini yerine getirmede elçilik görevi yapan varlıklardan bahsedilmektedir. Eski Ahid'de bu varlıklar için "mal'ah" kelimesinin dışında "ilâhî varlıklar" anlamında Allah oğulları (Tekvîn, 6/2,4; Eyub, 1/6; 2/1; Mezmur, 82/6; 89/6), Allah'ın veya göklerin yahut yüksekte olanların ordusu (Tekvîn, 32/1-2; I. Krallar, 22/19; İşaya, 24/21), mukaddesler (Eyub, 5/1; Mezmur, 89/5; Zekarya 14/5; Daniel, 8/13), kudretliler (Mezmur 78/25), ilâhlar (Mezmur, 82/1, 6; 97/7) ve kullar (Eyub, 4/18) tabirleri de kullanılmaktadır. İbn Meymûn, Eski Ahid metinlerinde geçen ilâhların Allah'ı, rablerin rabbi (Tesniye, 10/17), göklerin Allah'ı (Ezra, 7/23; Nehemya, 1/4-5) ifadelerindeki ilâh, rab ve gök kelimelerinin de "melek" mânasında kullanıldığını belirtmektedir. Çok defa melek yerine "adam" kelimesi de geçmektedir. Tekvîn'deki kıssada (32/24-25) Ya'küb ile güreşen kişi Hoşea'da (12/5) "malakh" diye anılmaktadır. Diğer taraftan Eski Ahid'de Gabriel ve Mihael gibi melekler ismen zikredilmekte, Kerubim ve Serafîm gibi kanatlı varlıklardan, melek gruplarından söz edilmektedir.

Eski Ahid'in Nevi'im kısmında pek zikredilmemekle birlikte diğer kısımlarda, özellikle de Bâbil esareti ve sonrasına ait Hezekiel, Zekarya ve Daniel bölümlerinde meleklerin varlığı açıkça belirtilmekte, Daniel bölümünde meleklerden ve ilk defa olmak üzere büyük meleklerin isimlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca ölüm meleğinden de (mal'ak ha mot) söz edilmektedir (bk. AZRÂİL). Meleklerin yahudî kutsal kitabının esaret dönemi ve sonrasına ait bölümlerinde sık sık geçmesi Keldânî ve İnan etkisini düşündürmektedir. Yahudiler, Bâbil esareti süresince Keldânîler'in ve İnanlılar'ın etkisi altında kalmışlardır. Özellikle Zerdüştilik'teki iyi ve kötü ruh fikri Yahudiliğe iyi melek ve kötü melek şeklinde intikal ettiği gibi ruhların hiyerarşik tasnifi de Yahudilik'te görülen meleklerin tasnifini ortaya çıkarmıştır. İkinci mâbed döneminde meleklerle ilgili inanç daha da gelişmiş ve girift hale gelmiştir. Bunu apokrif eserlerde ve Esseniler'in yazılarında görmek mümkündür. Bu yazılarda birbirinden farklı ve çeşitli işler gören çok sayıda melek söz konusudur, bu melekler muhtelif kategorilere ayrılmış olup hiyerarşik bir yapı arz etmektedir. Ateş, rüzgâr, bulut gibi tabiat olaylarından, mevsimlerden ve yılın

her bir gününden sorumlu melekler vardır. Büyük melekler olarak Uriel, Raguel, Rafael, Mihael, Gabriel, Sariel ve Jeremiel'in adı geçmektedir. Rabbinik literatürde de meleklerden bahsedilmektedir. Mişna'da melekler hiç geçmemekle birlikte Talmud ve Midraşlar'da meleklerin yaratılışına ve tasnifine dair tartışmalar yer almaktadır.

Yahudî inancına göre melekler yaratılışın ikinci veya beşinci gününde ateşten yaratılmış saf ruhlardır. Rabbinik literatürde melekler insanlardan üstün görülürken, ancak faziletli insanın meleklerden daha üstün olduğu belirtilmektedir. Melekler sınırlı iradeye ve ilâhî bilgiye sahip olmakla birlikte geleceği ve kıyamet saatini bilmezler. "Allah oğulları (melekler) insan kızlarının güzel olduklarını gördüler ve bütün seçtiklerinden kendilerine karılar aldılar" (Tekvîn, 6/2) sözüne dayanılarak meleklerle bir cinsiyet atfedilmektedir. Meleklerin kanatlarından ve uçmalarından bahsedilmesi onların kuvvet ve süratlerine işaret içindir. Yahudilik'te ayrıca meleklerin "menn" (kudret helvası) isimli yiyeceklerinin olduğuna inanılmaktadır. "Binlerce binler ve on binlerce on binler" ifadesiyle onların çokluğu işaret edilmektedir. Her biri üçer sıradan oluşan üç grup melekten söz edilir. Bunlar Tanrı'ya daha yakın olan Kerûbîler, Seraflar, tahtlar; egemenlikler, gerçekler, güçler; prenslikler, baş melekler ve diğer meleklerdir.

Melekler yeryüzünden önce (Eyub, 38/6-7) yaratılmıştır (Nehemya, 9/6); onlar gökte ikamet etmektedir (Tekvîn, 28/12; I. Krallar, 22/19); ruhanî tabiatlı görünmez varlıklardır, insan üstü güçleri ve bilgelikleri vardır. Vizyonda göründüklerinde veya yeryüzünde görev yapmaya geldiklerinde insan şekline girer ve insan gibi konuşurlar (Tekvîn, 19/1; 18/2); yemek yerler (Tekvîn, 18/8). Yahudilik'te meleklerin görevlerini Tanrı'nın yardımcıları olmaları, O'na ibadet etmeleri, vahiy ve şeriatı tebliğ etmeleri, insanları korumaları, onlara yardım etmeleri, Tanrı ile insanlar arasında aracılık yapmaları şeklinde tesbit etmek mümkündür.

Yahudî kutsal kitabında iki tür melek söz konusudur. Birinci gruptakiler Tanrı'nın mesajını özel bir şahsa iletme, peygamberî bir haberi açıklamak, ilâhî bir kararın uygulamak gibi görevleri yerine getirirler. Bu melekler yükümlü oldukları işlere göre çeşitli şekillere, çok defa da insan süratine girerler. Bunlardan bazıları'nın isimleri sadece Daniel kitabında geç-

mektedir (8/16, 10/13). İkinci grup melekler ise Tanrı'nın maiyetini oluşturmakta ve O'na hamdetmektedir. Bunlar Seraflar (İşaya, 6/2), Kerübîler, Hayyot, Ruh ve Ofaniler (Hezekiel, 2/2; 10/2) gibi ayrı isimler taşıyan birçok alt gruba ayrılmıştır. Kitâb-ı Mukaddes sonrası dinî literatürde günahkâr meleklerden de (şeytanlar) söz edilmektedir. Apokrif kitaplarda, özellikle de Enoch'un kitabında nakledilen kıssaya göre bu melekler Tanrı'nın emrini çiğnedikleri için huzurdan kovulmuştur.

Yahudi filozofları meleklerin tabiatı ve görevleri konusunda farklı görüşlere sahiptir. İskenderiyeli Philon onları bedenleşmemiş, akıllı ve ölümsüz ruhlar olarak tavsif etmektedir. Melekler Baba'nın emirlerini çocuklarına, çocukların ihtiyaçlarını da Baba'ya iletmektedir. Abraham İbn Ezra'ya göre melekler maddî değildir, fakat yer üzerindeki bütün maddî objelerin arketipleridir. Yahudi mistisizminde önemli bir yeri olan melekler ceza melekleri, lutuf melekleri, kötülük veya hizmet melekleri gibi gruplara ayrılmıştır. Yahudilerin günlük ibadetlerinde ve bayramlarda okunan keduşah duası İşaya'da yer alan ve meleklerin Allah'ı tesbihini ifade eden metindir. Cumartesi akşamı sinagoga girerken yapılan Şalom alehem duasında insanla beraber olan iki meleğe hitap edilmektedir.

Hıristiyanlık'taki melek inancı büyük oranda Yahudilik'tekine benzemekte, bu inancın kaynağını Kitâb-ı Mukaddes metinleri ve kilise geleneği oluşturmaktadır. Yeni Ahid'de iyi ve kötü melek ayrımı yapılmakta (Matta, 25/41; Vahiy, 12/7), iyi meleklerin semada ikamet edip Allah'ı tesbih ettikleri ve O'nun huzurunda buldukları, O'nun ordusunu meydana getirdikleri, oradan yeryüzüne indikleri belirtilmektedir (Matta, 18/10; Luka, 1/19). Sınırlı bilgiye sahip olan melekler Tanrı'nın emirlerini insana iletmekte, insana muhafızlık yapmakta, onun kurtuluşunu istemektedirler. Onlar aynı zamanda cezalandırma aracıdır. Rüyada veya uyanırken insan süretinde görünmektedirler. Kendi aralarında sınıflanma mevcuttur. Başmelek Mikael'in yanında (Selânikliler'e Birinci Mektup, 4/16; Yahuda'nın Mektubu, 9) tahtlar, hâkimiyetler, riyasetler ve hükümetler olarak adlandırılan gruplar (Koloseliler'e Mektup, 1/15-16; İbrânîler'e Mektup, 9/5; Efesoslular'a Mektup, 1/21), ayrıca Abaddon denilen cehennem meleği ve tabiat olaylarını sevk ve idare eden melekler vardır (Vahiy, 7/1; 9/

11). Hıristiyanlık'taki meleklerle ilgili doktrin, temel hedefi Mesih'in meleklerden, Mesih'in tesis ettiği yeni şeriatın da Mûsâ şeriatından daha üstün olduğunu ispatlamak olan Pavlus tarafından geliştirilmiştir. Kilise babaları meleklerden çok az bahsetmektedir.

Meleklerin duman ve ateşten yaratıldığı belirtilmekte, yaratılış zamanı ise Eski Ahid'deki "altı gün" anlayışı içerisinde değerlendirilmektedir. Bu anlayışa dayanarak kilise babaları arasında meleklerin yaratılışının dünyanın yaratılışından önce veya aynı anda ya da daha sonra olduğu yönünde görüş ayrılığı vardır (Bartmanne, s. 291). Augustin varlıklar içerisinde ilk yaratılanların melekler olduğunu, Genna'de yerin, göğün ve suların yaratılışında Tanrı'nın meleklerin yardımına başvurduğunu söylemektedir (DTC, I, 1193).

İnciller'de meleklerin sık sık belirli şekiller altında görünmeleri kendilerine bir beden atfedilmesine sebep olmuştur. Ancak meleklerin insanlara benzer bir bedenlerinin olmadığı kabul edilir. Eski Ahid'de mevcut, "Allah oğulları" diye nitelenen meleklerin insan kızlarıyla evlendikleri (Tekvîn, 6/2), meleklerin ateş veya rüzgârdan yaratıldığı (Mezmur, 104/4) yönündeki ifadeler sebebiyle onların tamamıyla ruhanî olup olmadıkları tartışılmıştır. Bazı kilise babalarının aksine genel olarak meleklerin cinsiyetinin bulunmadığına inanılır. Hangi yolla çoğaldıkları konusunda ise bir bilgi yoktur. İnciller'de meleklerin ölümsüz olduğuna (Luka, 20/36), imtihana tâbi tutulduklarına (Matta, 25/41; II. Petrus, 2/4; Yahuda, 6), bilgilerinin ve iradelerinin sınırlı olduğuna (Matta, 24/36; Markos, 13/31-32), kendilerine ibadet edilmemesi gerektiğine (Koloseliler'e Mektup, 2/18), İsa'dan aşağı (Efesliler'e Mektup, 1/22-23), insandan üstün bulduklarına (İbrânîler'e Mektup, 2/7), farklı şekillerde görülebildiklerine ve kanatlı olarak zikredilmelerinin mecazi olup bununla Tanrı'nın emirlerini çok çabuk yerine getirmelerinin kastedildiğine (Yuhanna Vahyi, 14/6-8) dair bilgiler vardır.

Meleklerin sayısı konusunda Eski Ahid'de olduğu gibi Yeni Ahid'de de "binlerce binler" ve "on binlerce on binler" sözleri geçmektedir. Yahudilik'teki hiyerarşik tasnif Hıristiyanlık tarafından da benimsenmiştir. Bu grup isimlerinin meleklerin görevleriyle alakalı olduğu kabul edilmektedir. Yeni Ahid'de Eski Ahid'de olduğu gibi sadece Michel ve Gabriel adları anılmakta, ancak Rabbin meleği, ölüm me-

leği, koruyucu melekler, yedi kilisenin melekleri, kendilerinde yedi son belâ olan yedi melek, kendilerine yedi boru verilen yedi melek, iyi ve kötü melekler gibi meleklerden de söz edilmektedir. Görevleri ise genel olarak Tanrı'nın mesajlarını insanlara ulaştırma şeklinde özetlenmektedir. Hıristiyanlık'ta İslâm'daki gibi özel bir vahiy meleği anlayışı yoktur. Hıristiyan kilise geleneğinde meleklerle ilgili açıklamalar hayli sınırlı olup çoğunlukla dolaylı bir şekildedir. Bu konuda IV. Latran (1215) ve I. Vatikan (1870) konsilleri zikredilebilir.

Başlangıçta melek kültü yasaklanmış iken (Koloseliler'e Mektup, 2/18; Vahiy, 22/8-9) Yahudiliğin aksine Hıristiyanlık'ta zamanla melekler bir kült objesi haline gelmiştir. Saint Augustin, tapınmak suretiyle değil sevgi ve saygı yoluyla meleklerle tâzimde bulunulması gerektiğini belirtmiştir. XVI. yüzyılda melek kültü gelişmiş ve Papa IV. Pie bir kiliseyi Hz. Meryem ve yedi büyük meleğe ithaf etmiştir. Günümüzde Michel'in 29 Eylül ve 8 Mayıs, Gabriel'in 24 Mart, Rafael'in de 24 Ekim'de bayramları vardır. Hıristiyan sanatı ilk yayılışından itibaren kompozisyonlarda melekleri de konu edinmiş, statülerine göre farklı sayıda kanatlı varlıklar olarak tasvirleri yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- A. Vacant, "Ange", *DB*, I/1, s. 576-590; a.mlf., "Ange", *DTC*, I, 1193; E. Dhorme, *Les religions des Babylonie et d'Assyrie*, Paris 1936, s. 46-47, 266-277; A. Christensen, *L'Iran sous les sassanides*, Copenhague 1936, s. 29; B. Bartmanne, *Précis de théologie dogmatique*, Mulhouse 1938, s. 291; J. Danielou, *Les anges et leur missions*, Paris 1951; P. Auvray - A. Molien, "Ange", *Catholicisme*, I, 538-546; Abraham E. Şuşan, *Milton Hadeş*, Kudüs 1962, I, 795; A. Jeffery, "Angels", *Dictionary of the Bible*, Edinburgh 1963, s. 32-33; T. H. Gaster, "Angel", *IDB*, I, 128-134; G. Davidson, *A Dictionary of Angels*, London 1968, s. 20-21; S. G. F. Brandon, *A Dictionary of Comparative Religion*, London 1970, s. 79-80; G. van der Leeuw, *La religion*, Paris 1970, s. 137-142; Abdülvehhâb Ahmed, *el-Vahy ve'l-melâ'ike fi'l-Yehûd ve'l-Meshîhiyye ve'l-Islâm*, Kahire 1978; Günay Tümer, *Birûni'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, Ankara 1986, s. 161; A. Finet, "Les anges gardiens du babylonien", *Anges et démons*, Louvain-La-Neuve 1989, s. 37-52; J. Lagerwey, "Envoyés et démons dans le taoïsme", a.e., s. 71-72; Ali Erbaş, *İlâhî Dinlerde Melek İnancı*, İstanbul 1998; Sargon Erdem, "Çifte Başlı Kartal ve Anka Üzerine", *STAD*, VIII (1990), s. 72-80; J. Michl, "Angels", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, I, 506-514; B. J. Bamberger v.dğr., "Angels and Angelology", *EJd.*, I, 956-977; A. Coudert, "Angels", *ER*, I, 282-286.

